

них потоків ресурсів природного капіталу бідних держав призводить до руйнування та виснаження їх природних екосистем, а, отже, до незворотних процесів у довкіллі. Це зумовлює дедалі більшу розбалансованість біосфери.

Тому сьогодні особливо актуальним є моделювання функцій екологічно збалансованого споживання природного капіталу для адекватного нормування масштабу економіки у просторі, що дасть змогу зберегти його для майбутніх поколінь.

Отже, на підставі сказаного вище можна зробити такі висновки:

1. Відсутність ефективного механізму реалізації Концепції збалансованого (сталого) розвитку зумовлена, насамперед, неадекватним трактуванням теоретичною економікою категорії "природний капітал" та його просторово-біофізичних функцій у довкіллі.
2. Визначення системи оцінок біофізичної впорядкованості для нормування збереження стійкості екосистем створює нові передумови для застосування запобіжних, а не компенсаційних економічних механізмів у сфері природокористування.
3. Впровадження у практику господарської діяльності екологічно доцільних норм споживання природного капіталу у межах локального простору дасть змогу максимально зберегти біорізноманіття для прийдешніх поколінь.

Література

1. Гринів Л.С. Екологічно збалансована економіка: проблеми теорії. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – 240 с.
 2. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку/ Г. Дейлі, пер. з англ.: Ін-т сталого розвитку. – К.: Інтелсфера, 2002. – 312 с.
 3. Мельник Л.Т. Фундаментальные основы развития. – Сумы: Ун. книга, 2003. – 342 с.
-

УДК 339.137.27;502.34

*Проф. О.О. Веклич, д-р екон. наук – Об'єднаний
ін-т економіки НАН України*

МЕХАНІЗМ ВПЛИВУ ЕКОЛОГІЧНИХ СТАНДАРТІВ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ

Розкрито механізм впливу екологічних стандартів на конкурентоспроможність мікро- та макrorівнів економіки.

Виявлено істотні значення процесу імплементації екологічних нормативів як чинника зміцнення конкурентоспроможності національних товаровиробників.

Ключові слова: Екологічні стандарти, конкурентоспроможність, економічне зростання.

*Prof. O.O. Veklych – Joint Institute of Economics of National
Academy of Sciences of Ukraine*

The Influence of Environmental Standards on Competitive Capacity

The influence of environmental standards on competitive capacity of economic micro- and macrolevels is disclosed. The essential significance of the process of implementation of environmental standards as factor of strengthening the competitive capacity of national producers of goods is revealed.

Keywords: Environmental standards, competitive capacity, economic growth.

Серед глобалізаційних викликів чи не "найгучнішим" для економіки України є стрімке розширення світового конкурентного простору, загострення міжнародної конкурентної боротьби. Утвердження України як конкурентоспроможної держави, у котрій вбачатимуть рівноправного партнера – єдиний історично прийнятний шлях її розвитку, якщо не погоджуватись із можливою роллю "преференційної" зони, що дає змогу використовувати себе більш потужним національним суб'єктам світогосподарської системи. Досить того, що Україна вже тричі має офіційний статус зони – екологічного лиха, поширення туберкульозу та епідемії СНІДу. Отже, зміна нинішнього іміджу України на статус процвітаючої держави залежатиме переважно від того, наскільки ефективно розв'язуватиметься питання підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

На жаль, як засвідчує рейтинг конкурентоспроможності національних економік у 2000-04 рр., Україна, попри економічне зростання з 2000 р., не поліпшила свій рейтинг, а навпаки, втратила в наступні роки свої конкурентні переваги й продовжує опускатися шаблями ієрархічної драбини світової конкурентоспроможності. До речі, результат України є останнім серед країн Європи, сигналізуючи про погіршення підприємницького середовища, надзвичайно високі ризики господарської діяльності. При цьому дані міжнародного рейтингу України щодо стану конкурентоспроможності економіки виявляють загалом не просто її доволі низькі показники, а найголовніше – відсутність позитивних зрушень у можливостях національних виробників конкурувати на внутрішніх й зовнішніх ринках із виробниками інших країн.

У вітчизняній економічній літературі останніми роками активізуються наукові дослідження соціально-економічних причин досягнутого стану конкурентоспроможності України, а також пріоритетних напрямів її розвитку, шляхів, регулятивних засобів, інструментарію її зміцнення тощо. Оскільки тривалий час українська економічна наука не розглядала питання конкурентоспроможності економіки з урахуванням її перехідного характеру і закономірностей розвитку світогосподарських зв'язків, а цілісної методології дослідження проблеми конкурентоспроможності на рівні країни не було розроблено, остільки практика ринкового реформування засвідчила неготовність підприємницького середовища до впровадження сучасних цивілізованих форм і заходів підтримки конструктивної конкуренції, то наслідком цього об'єктивно виявились слабкі конкурентні позиції України у світовому економічному просторі. Тому на часі – усунення теоретико-методологічних прогалин у дослідженнях проблем конкурентоспроможності як на макро-, так і на мікроекономічних рівнях.

У цьому контексті невідкладним є науковий аналіз чинників забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, тобто чинників її формування та підвищення. Віддаючи належне складності проведення таких досліджень, необхідно зазначити, що досі поза увагою вітчизняних фахівців залишаються дослідження проблем впливу екологічного чинника на конкурентоспроможність країни, використання цього чинника для зміцнення економічних позицій та підвищення конкурентоспроможності національних то-

варів на світових ринках, визначення комплексу умов утворення ділового клімату, сприятливого розвитку національного екологічного підприємництва, хоча наукова спільнота близького та далекого зарубіжжя досить плідно розробляє зазначену проблематику.

Необхідно зауважити, що конкурентоспроможність як містка багатопланова економічна категорія підлягає науковому аналізу залежно від економічного об'єкта, до якого вона застосовується, та рівня економічної системи, до якого він належить. Традиційно конкурентоспроможність досліджується як конкурентоспроможність товарів, товаровиробників, галузей і, відповідно, економіки країни. При цьому конкурентоспроможність розглядається на кількох рівнях економічної системи – мікро-, мезо- та макрорівнях. "Між усіма цими рівнями, – слушно зауважує російський вчений В. Андріанов, – існує тісний взаємозв'язок: адже конкурентоспроможність країни й галузі у кінцевому рахунку залежать від здатності конкретних виробників випускати конкурентоспроможні товари" [1].

Найбільш повно піддається осмисленню поняття конкурентоспроможності на рівні підприємства (мікрорівні). Звичайно, конкурентоспроможним вважається підприємство, яке, здійснюючи свою діяльність в умовах відкритих ринків, здатне тривалий час залишатися прибутковим. Поняття конкурентоспроможності на макрорівні відображає насамперед сприятливі позиції національної економіки у системі міжнародних відносин, головним чином у сфері міжнародної торгівлі, й водночас акцентує на її здатності зміцнювати власні позиції. Це – основний аспект поняття національної конкурентоспроможності, але не єдиний.

За визначенням зарубіжних дослідників, країну можна кваліфікувати як конкурентоспроможну, якщо вона здатна нарощувати темпи економічного зростання, збільшувати зайнятість та реальні доходи громадян. Так, на думку фахівців Комісії з промислової конкурентоспроможності при президентів США, яку нині поділяють більшість фахівців, конкурентоспроможність є "мірою спроможності країни за умов вільного й справедливого ринку виробляти товари та послуги, що відповідають вимогам світових ринків при одночасному збереженні або підвищенні реальних доходів своїх громадян" [2]. Ця думка майже дослівно перегукується з визначенням конкурентоспроможності національної економіки, що наведено у документах ОЕСР, а отже, є офіційно прийнятою та найбільш усталеною [3].

Який же механізм впливу екологічних стандартів і вимог на стан конкурентоспроможності рівнів мікро- та макроекономіки? Аналіз зарубіжного господарювання показує, що охорона довкілля оцінюється як важливе економічне завдання підприємства, а природозберігаюча діяльність сприяє процвітанню бізнесу (див. схему, наведену нижче) і дає сумарний позитивний результат для економіки. У розвинутих країнах дедалі більшого практичного втілення на мікро- і макрорівнях господарювання набуває екологічно орієнтована стратегія економічного зростання.

Дійсно, фірми, що користуються репутацією екологічно чистих виробництв, мають більше шансів залучити висококваліфіковану робочу силу, за-

цікавити потенційних інвесторів. Водночас, для зміцнення своїх позицій на ринку підприємці значну увагу приділяють випуску екологічно безпечної продукції, яка має бути конкурентоспроможною і за якістю, і за ціною. Це, по-своєму, стимулює науково-дослідні роботи вдосконалення готової продукції, пошуку ефективних техніко-технологічних методів і засобів виробництва, які б відповідали екологічним параметрам, стандартам і вимогам.

Нагадаємо, що у розвинутих країнах-членах СОТ широко застосовується комплекс міжнародних екологічних стандартів ISO серії 14000 "Системи управління навколишнім природним середовищем" (Environmental Management Systems – EMS). Стандарти ISO серії 14000 орієнтують товаровиробників не на окремі норми викидів забруднюючих речовин, а на впровадження екологічного менеджменту, що конкретизується центральним серед документів цієї серії стандартом ISO 14001. Відповідність саме цьому стандарту є предметом екологічної сертифікації діяльності товаровиробників та їх продукції, а отже, згідно з правилами СОТ і ЄС, "перепусткою" на міжнародні ринки, що скасовує технічні бар'єри в торгівлі.

Вигоди компанії, що дотримується екологічних стандартів	Втрати у бізнесі через недотримання екологічних вимог
Зниження матеріальних витрат завдяки рециркулюванню вторинної сировини і раціональному споживанню вихідної. Зниження енергомісткості виробництва, економія на освітленні та опаленні. Відсутність непередбачених витрат на оплату страхових полісів. Залучення високоосвіченого, кваліфікованого персоналу. Надійне вкладення капіталу у перспективні прибуткові сфери. Одержання доходу від продажу екологічно чистої продукції та надання екологічних послуг. Привернення до своїх товарів "зеленого" споживача, зростання обсягу продажів. Зміцнення репутації фірми-виробника, розширення можливостей для реклами товарів і послуг на ринку завдяки "зеленому" маркетингу. Краща інтеграція з місцевим співтовариством.	Випереджаюче зростання матеріальних витрат порівняно з конкурентами, що використовують мало- і безвідходні технології. Відставання від конкурентів у перспективних науково-дослідних розробках, які сприяють розвитку фірми. Гірші можливості для залучення інвесторів. Зростання страхових внесків. Зростання штрафів за порушення екологічних вимог, стандартів. Підвищена увага з боку влади, жорсткий контроль за виконанням екологічних нормативів. Гірші умови для набору висококваліфікованого персоналу. Втрата споживачів, які вважають за краще придбати екологічно безпечні товари і послуги. Зниження іміджу. Несприятливі перспективи для розвитку.

Зарубіжна практика господарювання засвідчила, що імплементація екологічних стандартів показників "життєвого циклу" випуску продукту та його впливу на навколишнє природне середовище, з одного боку, спричиняє тиск на компанії, спонукаючи їх підвищувати якість товарів завдяки вдосконаленню технології та організації виробництва і надавати продукту ті особливості, які відповідають споживчому попиту й еколого-соціальним потребам, отримуючи нові конкурентні переваги.

З іншого боку, природоохоронні стандарти ініціюють впровадження інновацій, які створюють можливості для підприємців більш ефективно вико-

ристувати сукупність чинників виробництва (за висловом М. Портера, "продуктивність ресурсів") – від сировини до робочої сили, компенсуючи у такий спосіб індивідуальні затрати, зумовлені необхідністю виконання законів з охорони навколишнього природного середовища. "У кінцевому підсумку, – наголошує М. Портер, – таке підвищення *продуктивності ресурсів* робить компанії більш конкурентоспроможними, а не навпаки. З точки зору продуктивності ресурсів, захист навколишнього природного середовища і конкурентоспроможність, – переконує вчений, – неподільні" [4].

Крім того, через впровадження екологоконструктивних інновацій класу вдосконалення виробу, модернізації технологічних процесів й методів виробництва товаровиробники отримують конкурентні переваги, що пов'язані з випуском продукції нової якості, одержанням доходу завдяки ціновим надбавкам за "зелений" товар, а також зі зростанням обсягів продажів і оволодінням вигідними позиціями на ринку або його новими сегментами. Наочно це показано на рис. 1 [5].

Таким чином "розкручується" ланцюжок механізму позитивного впливу екологічних вимог і стандартів та обумовлених ними природоохоронних дій на зміцнення конкурентоспроможності компаній, їх кластерних утворень, галузей. Тобто, *екологічні нормативні регламенти сучасного міжнародного товарообміну сприяють підвищенню загального ступеня "просунутості" компаній і поліпшенню стану ділового клімату як на мікро-, так і на макрорівнях економіки, виступаючи засобом зміцнення конкурентоспроможності*. Наведений висновок абсолютно справедливий і для економіки України.

Рис. 1. Потенціали зміцнення конкурентоспроможності товаровиробників завдяки впровадженню системи екологічних стандартів ISO-14000

Прикметно, що виявлений позитивний вплив міжнародних екологічних вимог і нормативів на стан конкурентоспроможності всіх рівнів економіки навіть привів до методологічного уточнення досить усталеного поняття "конкурентоспроможність національної економіки". Так, за осучасненим визначенням, конкурентоспроможність економіки є "здатність національного господарства виробляти й споживати товари і послуги в умовах конкуренції з товарами й послугами, що виробляються в інших країнах, при підвищенні рівня життя населення та дотриманні екологічних стандартів" [6].

Таким чином, виявляється, що впровадження міжнародних торговельних екологічних стандартів, більш жорстких порівняно з українськими стандартами, які регламентують еколого-економічні умови господарської діяльності, надають вітчизняним товаровиробникам стартові конкурентні переваги у розробленні, наприклад, екологічно чистої продукції та екологоорієнтованих послуг, підвищуючи у такий спосіб конкурентоспроможність галузей економіки України, а відтак – сприяючи зростанню ВВП країни. Отже, *жорсткі екологічні вимоги, насамперед, за рахунок введення більш строгих (порівняно з національними) екологічних стандартів (якими і є екологічні норми СОТ стосовно українських) виявляються чинником покращання економічних позицій товаровиробників і засобом підвищення їх конкурентоспроможності. У цьому контексті стає зрозумілішою фокусування урядової уваги на завданні "посилити вимоги до якості та безпечності продукції згідно з міжнародними стандартами і нормами"* [7].

Справді, посилення природоохоронних вимог до якості вітчизняної продукції згідно з міжнародними стандартами екологічної безпеки, безумовно, спонукатиме інноваційні екологоорієнтовані технологічні та структурні зрушення завдяки зростанню частки виробництва екологічно чистої продукції, розвитку вітчизняного екологічного підприємництва і формування в Україні так званої "екологічної індустрії", відтак – зростання частки українських товарів і послуг екологічного призначення на світових ринках. Це, по-своєму, сприятиме покращанню конкурентних позицій України у світовій торгівлі.

При цьому необхідно враховувати те, що одним із найважливіших ключових показників динаміки конкурентоспроможності національної економіки є темпи зростання експорту в тій чи іншій країні. Тому показовими є дані щодо розвитку "екологічної індустрії" як висококонкурентного сегмента зовнішньої торгівлі на прикладі Швеції. Так, у 2003 р. там нараховувалось 528 компаній, які експортували товари екологічного призначення і які сформували швидко зростаючу – з середньорічними темпами у 8,4 % – експортну частку (1,6 % від загального експорту) товарообміну Швеції з іншими країнами [8].

Таким чином, посилення екологічних вимог може слугувати засобом стимулювання процесів утворення нових сфер вкладання капіталів, появи нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності підприємств і секторів економіки, зміцнення національної конкурентоспроможності.

Крім того, цей висновок підтверджується інформацією, що стосується Австрії та Фінляндії, котрі у вісімдесяті роки збільшили свої частки екологічно чистих товарів на світових ринках, незважаючи на відносно високий рі-

вень виробничих природоохоронних витрат. Це також стосується Німеччини, Швеції і США, які, завдяки аналогічним заходам, утримали свої конкурентні позиції у світовій торгівлі.

З 1998 р. міжнародні екологічні стандарти почали діяти на території України як добровільні, однак екологічна сертифікація національних товаровиробників здійснюється надто повільно – станом на 01.01.2005 р. тільки 40 підприємств загалом в Україні розробили і впровадили системи EMS. Але неготовність вітчизняних підприємств до дотримання правил світової торгівлі у контексті екологічних вимог СОТ може обернутись серйозними проблемами втрати конкурентних позицій.

Через це не можна не звернути увагу на результати аналізу чинників економічного зростання, котрі нещодавно подали російські вчені з бази даних Світового економічного форуму (1999-2000 рр.) для групи з 36 країн, що є близькими за рівнем економічного розвитку з Росією (включаючи Україну). Власне форум довів, що національні норми у сфері охорони довкілля мають відповідати міжнародним домовленостям. Коефіцієнт кореляції цього чинника з темпами зростання ВВП зазначеної групи країн становить 0,558, а очікуваний "внесок" його дії у річний приріст ВВП Росії оцінюється від 1,3 до 2,1 % [9].

Статистично виявлений досить тісний зв'язок економічного зростання з екологічними вимогами міжнародної спільноти свідчить, своєю чергою, про істотний вплив цих екологічних регуляторних заходів на зміни конкурентоспроможності національних економік. Цей висновок особливо важливий при опрацюванні тактики здійснення прогнозованої політики "супроводження" процесу відкриття української економіки, лібералізації її зовнішньоторгових відносин у форматі вступу до СОТ.

Водночас необхідно зауважити, що нині правове забезпечення зовнішньоторгової діяльності суб'єктів господарювання в Україні мало пов'язане з проблемами охорони довкілля, а екологічне законодавство не порушує проблем міжнародної торгівлі, що засвідчує недопустиму відокремленість цих двох сфер правового поля [10]. Тому, в національному законодавстві конче необхідна розбудова чинного правового поля торгової політики екологічної спрямованості. До того ж, таке національне законодавство має відповідати угодам СОТ з усіх природоохоронних позицій, інакше процес приєднання України до СОТ не принесе очікуваних вигод.

Отже, з метою підготовки українських підприємств до правил світової торгівлі та зміцнення конкурентоспроможності національних товарів на зовнішньому ринку необхідно активізувати, з одного боку, імплементацію екологічних нормативних вимог СОТ у вітчизняну практику господарювання, а з іншого – процес гармонізації відповідних українських нормативних актів із міжнародними стандартами.

Паралельно зі здійсненням заходів щодо адаптації вітчизняного законодавства до процесів екологізації міжнародної торгівлі потрібні реальні кроки у напрямі інституціонального забезпечення екологічного менеджменту в Україні, що сформувало б, на мою думку, екологоорієнтоване підґрунтя нової моделі зовнішньоторгової політики, яка здатна ефективно реалізувати національні інтереси у контексті екологічної безпеки країни і положень концепції екологобалансованого сталого розвитку світової спільноти.

Література

1. **Андрианов В.Д.** Конкурентоспособность России в мировой экономике// Мировая экономика и международные отношения. – 2000, № 3. – С. 47.
2. **Global competition: the new reality.** Report of the President's Commission of Industrial Competitiveness. – Vol.2. – Washington: D.C. Government Printing office, 1985, P. 6.
3. **Global Competitiveness Report 2001.** – Інтернет-ресурс: <http://www.weforum.org>.
4. **Портер М.** Конкуренция/ Пер. с англ. – М.: Изд. дом "Вильямс", 2000. – С. 357, 360.
5. **Розроблено** за: Портер М. Стратегія конкуренції/ Пер. з англ. – К.: Основа, 1998, С. 168-173; R. Welford (editor). Corporate Environmental Management System and Strategies. – London, 1996. – P. 26.
6. **Конкурентоспособность** России в глобальном экономическом пространстве/ Доклад по материалам ученого совета Ин-та мировой экономики и международных отношений РАН, 22.11.2000 г. – М.: ИМЭМО РАН, 2001. – С. 10-11.
7. **Програма** діяльності Кабінету Міністрів України "Назустріч людям"// Урядовий кур'єр. – 2005, № 26. – С. 9.
8. **OECD environmental performance reviews.** Sweden. – Paris: OECD Publications, 2004, p.126.
9. **Цирель С.** Экономический рост и информационные технологии: компаративистский подход// Вопросы экономики. – 2004, № 11. – С. 95, 96.
10. **Докладніше** див.: Купінець А., Харічков С. Екологічний чинник у нормативно-правовому регулюванні міжнародної торгівлі// Економіка України. – 2005, № 2. – С. 77-78.

УДК 574/458+577.4:577.486

*Проф. С.М. Стойко¹, д-р біол. наук –
Інститут екології Карпат НАН України*

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ПРИНЦИПИ ОПТИМІЗАЦІЇ ТРАНСФОРМОВАНИХ ЛІСІВ УКРАЇНИ НА ЗАСАДАХ СИСТЕМИ НАБЛИЖЕНОГО ДО ПРИРОДНОГО ЛІСІВНИЦТВА

З'ясовано етапи різних форм антропогенного впливу на ліси України та показано його екологічні наслідки. Визначено шість ступенів натуральності лісових екосистем з відмінними функціональними особливостями. Обґрунтовано потребу оптимізації трансформованих екосистем за еталонами пралісів. Визначено концепцію, наближену до природного лісівництва.

Prof. S.M. Stoyko

Ecological and Economic Principles of Optimisation of Transformed Forests in Ukraine on the Basis of System Close-to-Natural Forest Management

Different forms of anthropogenic effect on the forests of Ukraine are described and its ecological consequences are presented. Six degrees of natural state of forest ecosystems are noted. They are characterized by different functional peculiarities. The necessity of optimization of transformed ecosystems based on the virgin forests is grounded. A conception on close-to-natural forest management is established

1. Вступ

Як свідчать палеоботанічні та палеоландшафтні дослідження, вплив останнього вюрмського зледеніння позначився на макроструктурі рослинного покриву України найбільше у північній частині Полісся та у високогір'ї

¹ проф., д-р біол. наук, д-р гоноріс кауза, пров. наук. співроб. Інституту екології Карпат НАН України.
(Львів, Козельницька, 4).